

УДК 37.091.12:005.963(477)

© Бекетова Ю. В., Кузнецова О. Ю., Фазан В. В., 2021

<https://orcid.org/0000-0002-2574-0828>

<https://orcid.org/0000-0003-1156-1842>

<http://orcid.org/0000-0002-9823-3704>

DOI: 10.34142/23128046.2021.51.03

**Ю. В. Бекетова,
О. Ю. Кузнецова,
В. В. Фазан**

ФОРМИ І МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ФРАНЦУЗЬКИХ ШКОЛЯРІВ

У статті з'ясовано, що вивчення різних складових толерантності, осмислення суті поняття «толерантність» вивчали як вітчизняні (І. Бех, Л. Бернадська, О. Вербицький, О. Грива, О. Докукіна, В. Кремень, О. Полякова та ін.), так і зарубіжні вчені (Ж. Ватерло, Д. Коллен, Г. Олпорт, П. Рікер та ін.). Питанням виховання гуманістичних цінностей, характеристики демократичних підходів до організації освітнього процесу присвятили свої праці Г. Балл, В. Кан-Калік, Н. Лисенко, В. Семиченка, В. Сухомлинський, Т. Харченко та ін. Разом з тим доведено, що питання форм та методів виховання толерантності сучасних учнів не знайшло належного висвітлення в науковій літературі.

Установлено, що в 70-ті рр. ХХ століття у зв'язку з активним загальнонаціональним рухом, котрий був тісно пов'язаний із суспільною кризою і вимагав радикальних змін у політиці держави, у документах, які регулювали національну освіту, починає з'являтися поняття «толерантність». У 80-ті рр. ХХ століття у Франції була затверджена спеціальна програма морального та громадянського виховання учнів. Саме цією програмою було визначено мету виховання толерантності в школярів, котра полягала в: набутті учнями певних звичок, поведінки та досвіду «поваги до інших, враховуючи їх відмінності (діти з особливими освітніми потребами, іммігранти)».

Як свідчить проведене дослідження, для успішного виховання толерантності французьких школярів учителям також рекомендувалося: подбати про оновлення, розповсюдження й обмін матеріалами і посібниками з питань виховання; ефективно використовувати технічні засоби і навчальне обладнання; залучати до виховання учнів засоби масової інформації; використовувати компоненти, котрі ілюструють культурну історію людства; широко залучати образотворче мистецтво та музику для розуміння інших культур.

Доведено, що до провідних форм та методів виховання толерантності у французьких школярів належать: геральдичний метод; біографічний, автобіографічний та археологічний методи; організація дослідницької діяльності за автобіографічним методом; метод «філософських ательє»;

участь школярів у колективних заходах, змаганнях; проведення спеціального часу для роздумів; організація мобілізуючих колективних дій; запрошення на дебати батьків-іммігрантів; обговорення легенд та казок народів світу та деякі інші.

Використання зазначених методів сприяє формуванню власної думки у школярів, розвитку вміння ставити питання, висловлювати критику, вихованню поваги та терпимості до думок інших, взаємозбагаченню та розвитку почуття причетності до спільної справи, ставленню до інших як до справжніх партнерів.

Ключові слова: учні, толерантність, Франція, виховання, форми, методи.

Beketova Yu. V., Kuznetsova O. Yu., Fazan V. V. Forms and methods of tolerance development in french schoolchildren. The article determines that the study of various components of tolerance and the analysis of the essence of the term "tolerance" have been undertaken by both domestic (I.Bekh, L.Bernardska, O.Verbytsky, O.Gryva, O.Dokukina, V.Kremen, O.Poliakova etc.) and foreign scholars (Zh.Vaterlo, D.Kollen, G.Olport, P.Riker etc.). The issues of humanistic values development and democratic approaches to educational process organization were analysed in the works of G. Ball, V. Kan-Kalik, N. Lysenko, V. Semychenko, V. Sukhomlynskyi, T. Kharchenko and others. However, the study has allowed us to determine that that the issue of forms and methods of educating and developing tolerance in modern-day schoolchildren has not been adequately covered in the scientific literature.

The study has revealed that the concept of tolerance appeared in the state educational documents in France in the 70's of XX century due to the active national movement caused by the social crisis that prompted radical changes in the state policy. In the 80's of XX century a special programme of moral and civic education of schoolchildren was approved. The programme defined the purpose of tolerance development in schoolchildren that presupposed their acquisition of certain habits, modes of behaviour and experience of "respect for others considering their differences (schoolchildren with special educational needs, immigrants)".

According to the research data we have obtained the teachers were recommended to update, share and disseminate materials and manuals on moral education and upbringing; to effectively use technical means and teaching equipment; to involve mass media in education and upbringing of schoolchildren; to use the sources illustrating the cultural history of mankind; to widely use fine art and music in teaching schoolchildren to understand other cultures.

The research has allowed us to determine that the leading forms and methods of tolerance development in French schoolchildren cover heraldic method, biographical, autobiographical and archaeological methods; organization of research activities with the use of autobiographical method; method of "philosophical studio"; participation in collective events and competitions; time allocation for reflection on moral issues; organization of mobilizing collective activities; invitation of parents-immigrants for debates; discussion of legends and tales of the peoples of the world.

The use of the given methods helps schoolchildren to form their own opinions, to develop the skills of asking questions, to express criticism, to develop respect and tolerance for the ideas of other people, to ensure mutual enrichment and development of the sense of belonging to the common community, and attitude to others as real partners.

Keywords: *schoolchildren, tolerance, France, education and upbringing, forms, methods.*

Вступ. Входження України в європейський освітній простір, необхідність модернізації освіти на засадах демократії і людиноцентризму, про що наголошується в Законах України «Про повну загальну середню освіту», «Про вищу освіту», визначають актуальність порушеної проблеми. У сучасних умовах необхідно забезпечувати дієві форми та методи виховання в учнів толерантності і взаємоповаги. З огляду на це педагогічно цінним виступає досвід Франції, для якого характерним є гуманізм, демократичність, результативна реалізація ідей мультикультурної освіти.

Узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що вивчення різних складових толерантності, осмислення суті поняття «толерантність» вивчали як вітчизняні (І. Бех, Л. Бернадська, О. Вербицький, О. Грива, О. Докукіна, В. Кремень, О. Полякова та ін.), так і зарубіжні вчені (Ж. Ватерло, Д. Коллен, Г. Олпорт, П. Рікер та ін.). Питанням виховання гуманістичних цінностей, характеристиці демократичних підходів до організації освітнього процесу присвятили свої праці Г. Балл, В. Кан-Калік, Н. Лисенко, В. Семиченка, В. Сухомлинський та ін. Разом з тим, питання форм та методів виховання толерантності сучасних учнів не знайшло належного висвітлення в науковій літературі.

Мета та завдання. *Мета статті* полягає в аналізі провідних форм та методів виховання толерантності у школярів Франції.

Методи дослідження. Після визначення теми та мети публікації було використано такі наукові методи, як-от: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння – для визначення найбільш доцільних форм та методів виховання толерантності учнівської молоді у Франції; порівняльно-зіставний – з метою впровадження педагогічно цінних ідей досліджуваної проблеми в систему загальної середньої освіти України.

Результати. Аналіз науково-педагогічних матеріалів дозволяє констатувати, що в 70-ті рр. ХХ століття у зв'язку з активним загальнонаціональним рухом, котрий був тісно пов'язаний із суспільною кризою і вимагав радикальних змін у політиці держави, у документах, які регулювали національну освіту починає з'являтися поняття «толерантність».

У 80-ті рр. ХХ століття у Франції була затверджена спеціальна програма морального та громадянського виховання учнів. Саме цією програмою було визначено мету виховання толерантності школярів, котра полягала в: набутті учнями певних звичок, поведінки та досвіду «поваги до інших, враховуючи їх відмінності (діти з особливими освітніми потребами, іммігранти)» (Melnyk, 2013).

Як свідчить проведене дослідження, система освіти Франції приділяє велику увагу питанням з'ясування ефективних форм і методів, які доцільно використовувати в процесі виховання толерантності в учнів. Вибір конкретного методу чи форми здійснюється з урахуванням основних положень принципу відповідності (Syisoeva, 1999).

Як свідчить науково-педагогічна література та досвід організації шкільної освіти у Франції широке використання для виховання толерантності школярів отримав геральдичний метод, тобто метод створення учнем власної символіки. Завдяки використанню зазначеного методу встановлюються невимушені, довірливі стосунки між учнями та вчителями. Кожен школяр має можливість оцінити отриманий життєвий досвід і сформулювати свої очікування від процесу навчання. Так, Н. Лисенко характеризує цей метод таким чином: «кожен учень бере участь у роздумах над самим собою, використовуючи при цьому шляхетну символіку; виявляє дійсне ставлення до себе і прозорість поглядів стосовно інших...» (Lysenko, 2019).

Школярам дається завдання створити власний герб за зразком гербу лицарів Середньовіччя. Це може бути як індивідуальний, так і колективний герб, який школярі заповнюють різними зображеннями, малюнками й іншими елементами, котрі символізують уявлення про себе чи про колективну приналежність. Така колективна творча праця сприяє обміну думками, формуванню уміння слухати інших, вирішувати суперечки мирним шляхом, шукати спільні рішення, виховувати толерантне ставлення до оточуючих.

До найбільш дієвих методів виховання толерантності у сучасних французьких школярів, за переконанням фахівців, належить так званий метод «історія життя», котрий запропонував Г. Піно, професор із університету м. Тур. (Ziaziun, 2011).

Зазначений метод дає можливість учням отримати нове знання, працюючи у невеликих за кількістю учасників групах. Спілкування з іншими учасниками дозволяє кожному учню розпізнати в оповіданнях інших те, що схоже і що є особливим у його власному досвіді, переконаннях і цінностях. Власна розповідь та обмін думками з іншими учасниками освітнього процесу допомагає кожному школяреві стати дослідником особистої історії та того факту, як зазначена історія пов'язана з історіями інших. Залучення школярів до роботи над власними

життєвими історіями дозволяє розвивати в них навички аналізу отриманого досвіду і спонукає їх толерантно ставитись до інших (Lyisenko, Shtefan, Rudneva & Kurnitskaya, 2018).

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел приводить до висновку, що до сучасних методів виховання толерантності французьких школярів належать як біографічний (опис життя іншої людини), так і автобіографічний (опис власного життя) методи (Lysenko, 2019).

Розповідь про певний момент із особистого життя чи життя іншої людини використовується в школі з метою вивчення окремої теми, розв'язання проблеми, пояснення обраних заходів та включає такі елементи, як: «висвітлення», «дистанціювання» і «порівняння» (Matiienko, 2006).

До дієвих методів виховання толерантного ставлення в учнів французьких шкіл належить і «археологічний» метод, який полягає в пошуку «фрагментів» минулого життя та з'ясуванні історії поведінки особистості (Deklaratsiia pryntsypiv tolerantnosti, 1995).

Під час проведення занять за археологічним методом одному з учасників пропонується розповісти історію з власного життя, яка викликала у нього задоволення.

Історія власного життя може створити «індивідуальний портрет особистості», виявити певні труднощі, відповідність власних поглядів та уподобань традиціям інших, спонукати до розуміння іншого, до толерантного ставлення до нього.

Певний інтерес з точки зору досліджуваного питання представляє і метод філософських ательє, котрий широко використовується у Франції з метою виховання толерантності школярів, навчання їх філософії і філософствуванню. Зазначений метод вчить школярів слухати один одного, виконувати свої обіцянки, дискутувати, вміти змінювати власну точку зору та бути спроможним відступити від власних поглядів, сприйняти позицію іншої людини, наводити переконливі аргументи і здатність викласти свої доводи, наводити контр-прикладі, вміти перейти від окремого випадку до загальної ідеї, вміти доводити свої погляди, думки, постійно збагачувати розмовну практику, відшукувати сенс та істину (Kharchenko, 2013).

Основною темою, яка обговорювалась на «філософських ательє», були цінності соціального життя, котра ставила за мету – навчати вмінню «жити разом», повазі один до одного, вмінню працювати в групі, привчати дітей до усвідомлення власної «універсальності», належності до людського роду, прагнення до вдосконалення.

З огляду на це, вчителю необхідно чітко сформулювати проблему, повідомити учнів, що сеанс триватиме 10 хвилин і про те, що вчитель не буде

втручатися в обговорення проблеми, так як втручання заважає природному ходу роздумів школярів, однак сама присутність учителя надихає впевненості та «легітимності» дискусії, учитель суворо дотримується правил і слідкує за часом (Ziaziun, 2011).

Надзвичайно важливим моментом виступає вибір теми для реалізації філософського ательє. Вчитель повинен враховувати вік школярів, їх соціальне походження, установити зв'язок теми з актуальними подіями, які відбуваються.

Зокрема, викладач філософії у Стразбурзькому університеті – Франсуа Галіше – запропонував для філософських дебатів у школі перелік таких тем: Що таке любов? Чи всі люди схожі один на одного? Що значить бути нормальним? Що таке бути расистом? та деякі інші.

Так, тема: Що таке любов? включає висловлення власних суджень щодо цитат із літературних творів (зокрема, «Любити – це дивитися вдвох в одному напрямі» (А. де Сент-Екзюпері)) та євангельських заповідей (наприклад, «Любіть ближнього, як самого себе») (Lysenko, 2019).

Розгляд теми «Чи всі люди схожі один на одного?» передбачає перелік таких питань, як: бажано бути однаковими? чи різними?; Чи всі відмінності є проявом одного порядку?; На які відмінності ви можете впливати, а на які – не можете? Подібний перелік питань дозволяє учням усвідомити основні прояви відмінностей – природні, культурні, психологічні, соціальні та інші.

Тема «Що значить бути нормальним?» тісно пов'язана з постановкою таких питань, як-от: що таке норма з точки зору різних наук (медицина, біологія, статистика, право, мораль, психологія); чи може змінюватись суть поняття «нормальне»; які існували форми ввічливості в різних суспільствах, у різні епохи?; як поступово змінювалося ставлення до рабства, до дитячої праці, положення жінок у суспільстві (Lysenko, 2019).

За допомогою постановки таких питань школярі навчаються розуміти соціальну норму, котра може змінюватись в залежності від культури і моральної норми, котра вимірюється через соціальні норми, але також може виступати проти них, спонукаючи останні змінюватися (боротьба проти жіночої неволі, рабства, дитячої праці та ін.).

Тема: «Що таке бути расистом?» включає такий блок питань, як-от: активне обговорення випадків, які відбулися в класі або школі; моральні і правові аспекти расизму; його причини (егоїзм, страх, зневага та ін.) (Lyisenko, Shtefan, Rudneva & Kurnitskaya, 2018).

Після обговорення цього блоку питань школярам пропонується на окремому аркуші вказати стереотипи і заборони стосовно жителів інших країн: вивчення цих аркушів дає можливість шляхом обговорення і перевірки тверджень, з'ясувати, котрі твердження є правильними, а котрі – хибними.

Серед дієвих форм виховання толерантності французьких школярів можна назвати запрошення на дебати батьків-іммігрантів, які можуть розповісти про свою історію, особисті проблеми і досвід.

Дебати – це така форма дискусії, котра дозволяє кожному із учасників висловити власну думку. Перед проведенням дебатів учасникам цього заходу пропонується проста фраза, яка відображає позицію стосовно обраної теми. Потім учасників дискусії просять визначити свою позицію – «За» або «Проти», перемістившись до відповідного кута аудиторії. Після цього учасникам дається час на роздуми і формулювання аргументів, а далі відбувається сам процес дебатів за такою схемою: учасники висувають аргументи, котрі пояснюють їхню точку зору, а у випадку, коли аргументи іншого «табору» більш переконливі, переходять на протилежний бік.

Так, для учнів старших класів подібні дебати проходять з питань, які вивчаються в межах курсу морального та громадянського виховання і відповідають певним вимірам. Наприклад,

- чутливість передбачає визначення та висловлення власних емоцій та почуттів і регулювання на них – поважати себе, вміти слухати та співпереживати;
- право та правила включає розуміння цінностей та принципів Французької республіки й демократичних суспільств;
- судження передбачає розвиток навичок критичного мислення;
- залученість спонукає до участі в колективній діяльності.

Школярам надається можливість обґрунтувати власну думку шляхом висування аргументів. Таким чином, дебати сприяють розвитку критичного мислення учнів, привчають їх до обґрунтування власної думки, перегляду своєї позиції, думати самостійно та колективно.

З метою вивчення та сприйняття учнями різних культур, виховання толерантного ставлення до інших досить ефективною формою виступає і вивчення й активне обговорення легенд та казок народів світу (Lyisenko, Shtefan, Rudneva & Kurnitskaya, 2018).

Для виховання толерантності французьких школярів, як свідчать наукові джерела, вчителям також рекомендувалося: подбати про оновлення, розповсюдження й обмін матеріалами і посібниками з питань виховання; ефективно використовувати технічні засоби і навчальне обладнання; залучати до виховання учнів засоби масової інформації; використовувати компоненти, котрі ілюструють культурну історію людства; широко залучати образотворче мистецтво та музику для розуміння інших культур (Kharchenko, 2013).

До найбільш популярних методів виховання толерантності у школярів Франції належать: участь учнів старших класів у публічних лекціях,

конференціях та семінарах з питань освіти; організація групової роботи, рольових ігор, дебатів тощо.

Використання зазначених методів сприяє формуванню власної думки у школярів, розвитку вміння ставити питання, висловлювати критику, вихованню поваги та терпимості до думок інших, взаємозбагаченню та розвитку почуття причетності до спільної справи, ставленню до інших як до справжніх партнерів.

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних матеріалів дозволяє констатувати, що до виховання толерантності школярів активно залучаються вчителі з таких предметів, як фізичне виховання, образотворче мистецтво та ін. Наприклад, виховання толерантності на уроках з фізичної культури відбувається через участь школярів у колективних заходах, змаганнях. Зазначені форми та методи сприяють тому, що учні набувають здатностей краще розуміти, та поважати інших, вчаться достойно сприймати поразки та перемагати (Melnyk, 2013).

З метою ефективного виховання у школярів толерантного ставлення до інших рекомендується в закладах освіти проводити не менше, ніж раз на тиждень спеціальний час для роздумів. На зазначеному заході фахівці радять обговорювати зі школярами моральні проблеми, ситуації із життя класу або найближчого оточення школярів, або події, котрі відбуваються на регіональному, національному чи світовому рівнях.

Вихованню толерантного ставлення до інших в учнів Франції сприяють і щорічні пам'ятні вшанувальні заходи, котрі проводяться як на державному, так і на місцевому рівнях. Зазначені заходи стимулюють школярів до знайомства з історичними подіями, до роздумів, які побудовані на численних фактах, документах із національної історії, легендах, міфах або оповіданнях із різних історичних епох і країн.

Як зазначають дослідники, ефективного вихованню толерантності французьких школярів сприяють також мобілізуючі колективні дії. Процес виховання набуває доцільності лише тоді, коли сприяє прийняттю певних рішень та впливає на повсякденні вчинки молодого покоління. З цією метою школярі активно залучаються до альтруїстичних заходів. Це: кампанії з охорони навколишнього середовища, відновлення спадщини митців, окремі види соціальної роботи (допомога людям похилого віку, хворим, знедоленим). Проведення таких заходів має бути обов'язковою справою самих учнів, котрі твердо усвідомлюють значення подібної праці та її наслідки і доходять висновку щодо важливості не тільки позбавлення людей від страждань, але і пошуку причин таких страждань, щоб мати змогу усунути їх у майбутньому (Melnyk, 2013).

Обговорення. Проведене дослідження підтверджує висновки науковців про те, що, починаючи з 80-х років ХХ століття, до наукового обігу вводиться термін «толерантність», формулюється мета виховання зазначеної якості у французьких школярів та визначаються провідні форми і методи виховання толерантного ставлення до інших в учнів французьких шкіл.

Висновки. Отже, до провідних форм та методів виховання толерантності у французьких школярів можна віднести: геральдичний метод; біографічний та автобіографічний; археологічний метод; організацію дослідницької діяльності за автобіографічним методом; метод «філософських ательє»; участь школярів у колективних заходах, змаганнях; проведення спеціального часу для роздумів; організація мобілізуючих колективних дій; запрошення на дебати батьків-іммігрантів; обговорення легенд та казок народів світу та деякі інші.

ЛІТЕРАТУРА:

- Декларація принципів толерантності : затверджена резолюцією Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16.11.1995. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_503
- Зязюн Л. Саморозвиток особистості як пріоритет мотивації індивідуалізованого учіння в освітній системі Франції. *Естетика і етика педагогічної дії*. Зб. наук. праць, 2011, Вип. 2, С. 66-81.
- Культурологія: енциклопедичний словник / за ред. В. П. Мельника. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 508с.
- Лисенко Н.Г. Виховання толерантності в учнів шкіл Франції у контексті моральної та громадянської освіти. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Теорія та методика навчання та виховання*. 2019. Вип. 47. С. 50-62.
- Лысенко Н., Штефан Л., Руднева И., Курницкая Н. Понятие толерантности в системе социальной адаптации мигрантов – компонент неформального образования (на примере канадской провинции Квебек и Франции). *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*, May 25th-26th. 2018. Vol. III. С. 158–168.
- Матієнко О. С. Виховання толерантності у старшокласників середніх загальноосвітніх ліцеїв Франції : автореф. дис. на здобуття ученого ступеню канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Київ, 2006. 17 с.
- Сысоева М. Подготовка студентов педагогических вузов Франции к гражданскому воспитанию школьников (80-90 годы, XX века). Дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук, М., 1999.
- Харченко Т. Г. Гуманізація сучасної педагогічної освіти у Франції: теорія і практика : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «Луганського національного університету імені Тараса Шевченка», 2013. 560 с.

REFERENCES:

- Deklaratsiia pryntsyviv tolerantnosti (1995). [Declaration of principles of tolerance]: zatverdzhena rezoliutsiieiu Heneralnoi konferentsii YuNESKO. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (in Ukrainian).
- Kharchenko, T. H. (2013). Humanizatsiia suchasnoi pedahohichnoi osvity u Frantsii: teoriia i praktyka. [Humanizing of modern pedagogical education in France: theory and practice]:

- monohrafiia. Luhansk : Vyd-vo DZ «Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka». 560 s. (in Ukrainian).
- Lyisenko, N., Shtefan, L., Rudneva, I. & Kurnitskaya, N. (2018). Ponyatie tolerantnosti v sisteme sotsialnoy adaptatsii migrantov – komponent neformalnogo obrazovaniya (na primere kanadskoy provintsii Kvebek i Frantsii). [A concept of tolerance in the system of social adaptation of migrants is a component of informal education (on the example of the Canadian province Quebec and to France)]. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*, May 25th-26th. Vol. III. C. 158–168 (in Russian).
- Lysenko, N. H. (2019). Vychovannia tolerantnosti v uchniv shkil Frantsii u konteksti moralnoi ta hromadianskoi osvity. [The students of schools of France have education of tolerance in the context of moral and civil education]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody. Teoriia ta metodyka navchannia ta vychovannia*. Vyp. 47. S. 50-62 (in Ukrainian).
- Matiienko, O. S. (2006). Vychovannia tolerantnosti u starshoklasnykiv serednikh zahalnoosvitnikh litseiv Frantsii. [The senior pupils of middle general lyceums of France have education of tolerance] : avtoref. dys. na здобuttia uchenoho stupeniu kand. ped. nauk : 13.00.07 «Teoriia i metodyka vychovannia». 17 s. (in Ukrainian).
- Melnyk, V. P. (Ed.) (2013). Kulturolohiia: entsyklopedychnyi slovnyk. [Culturology: encyclopaedic dictionary]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 508 s. (in Ukrainian).
- Syisoeva, M. (1999). Podgotovka studentov pedagogicheskikh vuzov Frantsii k grazhdanskomu vospitaniyu shkolnikov (80-90 godyi, XX veka). [Preparation of students of pedagogical institutions of higher learning of France to civil education of schoolchildren (80-90, XX century)]. Diss. na soiskanie uchenoy stepeni kand. ped. nauk, M. (in Russian).
- Ziazui, L. (2011). Samorozvytok osobystosti yak priorytet motyvatsii individualizovanoho uchinnia v osvitnii systemi Frantsii. [Selfdevelopment of personality as priority of motivation of individualized learning is in the educational system of France]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii. Zb. nauk. prats*, Vyp. 2, S. 66-81 (in Ukrainian).

Інформація про авторів:

Бекетова Юлія Вячеславна: ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2574-0828>, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи Харківського приватного спеціального загальноосвітнього навчально-виховного комплексу «Фенікс» для дітей з особливими потребами Харківського обласного фонду «Сподіванка», вул. Черкаська, 5 м. Харків, Україна, 61016 e-mail: juljaral@gmail.com

Кузнецова Олена Юріївна: ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1156-1842>, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов №3 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, вул. Пушкінська, 77, м. Харків, Україна, 61000.

Information about the authors:

Beketova Yuliia Viacheslavna: ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2574-0828>, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Deputy Director for Educational Work of Kharkiv Private Special Educational Complex "Phoenix" for Children with Special Needs of the Kharkiv Regional Foundation "Spodivanka", Cherkaska street, 5, Kharkiv, Ukraine 61016 e-mail: juljaral@gmail.com

Kuznetsova Olena Yuriivna: ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1156-1842>, Dr. hab. in Pedagogy, Professor, Head of the Department of Foreign Languages №3 of Yaroslav Mudryi National Law University, Pushkinska street, 77, Kharkiv, Ukraine, 61000.

e-mail: yelenayurkuzn@gmail.com

e-mail: yelenayurkuzn@gmail.com

Фазан Василь Васильович:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9823-3704>, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна, 36000

e-mail: Fazanvv@gmail.com

Fazan Vasyl Vasylovych:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9823-3704>; Dr. hab. in Pedagogy, Professor, Professor of the Department of General Pedagogy and Andragogy, V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Ostrohradskoho Street, 2, Poltava, Ukraine, 36000

e-mail: Fazanvv@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Бекетова Ю. В., Кузнецова О. Ю., Фазан В. В. *Форми і методи виховання толерантності французьких школярів. Теорія та методика навчання та виховання.* 2021. № 51. С. 23–33.

DOI: 10.34142/23128046.2021.51.03

Дата надходження статті до редакції: 12.10.2021 р.

Стаття прийнята до друку: 29.10.2021 р.